

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ नवमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्पाकरोति। इतरेषु यूपैष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयैत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामं योग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सङ्स्थापयैत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनव रुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजत्य- यज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतं हर्न्ति। ग्राम्यैः सङ्स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं ग्रामं योग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामश्मृजेत्थ्यतुन्नीणि च॥

[१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चा- रण्याश्च। तानालभत। तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद् ग्राम्यान्पशून्नालभेत। इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य इतद्वैतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं

प्रयुङ्क्ते इति। एतावान् वै संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशवं आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे। वि वा एष प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते। संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनी। यदेत एकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां पशून् यजमानोऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा सृष्टा-
ऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्नोत्। तामात्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनां
आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। एकादश दशत आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा
त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशून्वारुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो
भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति।
तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्योल्लोको दशिनां आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मां आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्। अमुं तैः। उभयांन्पशूनालभते। ग्राम्याश्च आरण्याश्च।
उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते॥९॥

ग्राम्याश्च आरण्याश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते। ग्राम्याश्च आ-
रण्याश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां
लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशवं आलभ्यन्ते।
अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति। तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः। त्रयाणां त्रयाणां सह
वृषा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां
कृत्यै। पर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्त्यहिं साये॥११॥

अवरुद्धा उभयांन्पशूनालभते सत्यादहिं साये॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः। आदित्यमेवास्मै युनक्ति।
अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः। अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह।

नक्षत्राणि वै रोच॑ना दि॒वि। नक्ष॑त्राण्ये॒वासमै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॑त्याह। कामा॑ने॒वासमै॑ युनक्ति। ह॒री वि॑पक्ष॒सेत्या॑ह। इ॒मे वै ह॒री वि॑पक्षसा। इ॒मे ए॒वासमै॑ युनक्ति॥१३॥

शोणा॑ धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॑ह। अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा। अ॒होरा॒त्रे ए॒वासमै॑ युनक्ति। ए॒ता ए॒वासमै॑ दे॒वता॑ युनक्ति। सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒ सम॑ष्ट्यै। के॒तुं कृ॒ण्वन्न॑के॒तव॒ इति॑ ध्व॒जं प्र॑ति॒-
मु॒ञ्चति॑। यश॑ ए॒वैन॑ꣳ रा॒ज्ञां ग॑मयति। जी॒मूत॑स्ये॒व भ॑वति॒ प्रती॑कमित्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्।
ये ते॒ पन्था॑नः स॒वितः॑ पू॒र्व्यास॑ इत्य॑ध्व॒र्युर्यज॑मानं वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

प॒रा वा ए॒तस्य॑ यु॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॑पाकृतोऽन्यत्र॒ वेद्या॑ एति॑। ए॒तꣳस्तो॑तरे॒तेन॑
प॒था पु॒नर॑श्व॒माव॑र्तयासि न॒ इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॑ता। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द॒धात्या॑वृ॒त्त्यै। य॒था
वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तद॑श्व॒स्य स्क॒न्दति॑। यद॑स्यो॒पाकृ॑तस्य॒ लोमा॑नि
शी॒यन्ते॑। यद्वा॒लेषु॑ का॒चाना॑व॒यन्ति॑। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तथ्स॒म्भर॑न्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सु॒व॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॑राव॒यन्ति॑। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॑श्वः। स्व॒यैवैन॑
दे॒वता॑ सम॑र्धयन्ति। भू॒रिति॑ महि॑षी। भु॒व इति॑ वा॒वाता॑। सु॒व॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्यया॑ः का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वासमै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति। स॒हस्रं॑स॒मितः॑ सु॒वर्गो॑ लोकः।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्या॒भिजि॑त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेजं इन्द्रि॒यं प॑शवः श्रीः क्रा॑मन्ति। योऽश्व॑मे॒धेन॑
यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॑ छ॒न्दसे॑ति॒ महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑
गाय॒त्री। तेज॑सै॒वासमै॑ तेजोऽव॑ रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वाञ्ज॑न्तु त्रैष्टु॒भेन॑ छ॒न्दसे॑ति॒ वा॒वाता॑। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यं त्रि॑ष्टु॒प।
तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यम॑व॒ रुन्धे॑। आ॒दि॒त्यास्त्वाञ्ज॑न्तु जा॒गते॑न॒ छ॒न्दसे॑ति॒ परि॒वृत्ती॑। तेजो॑
वा आ॒ज्यम्। प॑शवो॒ जग॑ती। तेज॑सै॒वासमै॑ प॒शून॑व॒ रुन्धे॑। प॒त्रयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा
ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्रयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद्व॒धति॑। नास्मा॑त्तेजं इन्द्रि॒यं प॑शवः श्रीरप॑ क्रा॒मन्ति॑।
ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४) इत्यति॑रिक्तम॒न्नम॑श्वा॒योपा॑ह॒रन्ति॑। प्र॒जामे॒वान्ना॑दीं
कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अ॑न्नम॒त्तैतद॑न्नम॒द्धि प्र॑जाप॒त इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्यं॑ दधते।
यदि॑ नाव॒जिघ्रै॑त्। अ॒ग्निः प॑शुरा॒सीदि॒त्यव॑ग्रापयेत्। अव॑ ह॒व जि॑घ्रति। आ॒क्रान् व॒जी
क्र॑मे॒रत्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ द्यौस्तै॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी स॒धस्थ॑मित्य॒श्वम॑नु॒मन्त्र॑यते। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।

समिद्धो अञ्जकृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितुष्टुषु इत्याहुमे एवास्मै युनक्तवभिजित्ये भरन्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिप्रति त्रीणि च॥ [४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्धते। योऽश्वमेधेन यजते। होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्माद्वक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरत आयतनो वै होता। अग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिवै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवाव रुन्धे। पृच्छामि वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवाव रुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि च॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्लामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति। प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्लामन्ति। अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियं त्वा प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनां त्वा निधिपतिश्च हवामहे वसो ममेत्याह। अपैवास्मै तद्धवते॥२५॥

अथो ध्रुवन्येवैनम्। अथो न्येवासमै हुवते। त्रिः परियन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः पुनः परियन्ति। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं ध्रुवते। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे ध्रुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नेभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनमुपनयति। सुवर्गे लोके सम्प्रोर्णवाधामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यत्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवासमै कल्पयति। कस्त्वा छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहि सायै॥२९॥

हुवते क्रामन्त्यूर्वाधामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः। श्रियमेवासमै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं वै भारः। राष्ट्रमेवासमै पर्यहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवाव रुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः। क्षेममेवाव रुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्धे हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवासमै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शकुन्तिकेत्याह। विद्धे शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवासमै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतं गभे पस इत्याह। विद्धे गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त

इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। अभ्यामेवेनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतस्यदित्याह। विद्वै गभः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्लामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णौ अकारिषमिति सुरभिमीमृचं वदन्ति। प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्लामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्माजयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवाऽऽत्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशक्रोत्। सौऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्। ततो वै त आर्ध्वन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति। पुरुषमालभते॥३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै विराट्। अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव रुन्धे। गामालभते॥३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव रुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तैऽस्योभयं यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति। नैनं दृङ्मवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेव वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्करयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेवं ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति। अथो अहं एवैष बलिर्हियते।

तदाहुः। अपशवो वा एते। यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशून्व रुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै। सौरीर्नव
श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्त एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। सोमाय स्वराज्ञे-
ऽनोवाहावनद्वाहाविति द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलं कल्माषं किकिदीविं विंदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना
लभते। पशुभिरेवाऽऽत्मानं समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्युतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवाऽऽत्मानं समर्धयति। आ वा एष
पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनाब्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानावपश्यत्।
तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्। यः कामयैत महानन्नादः स्यामिति। स
एतावश्वमेधे महिमानो गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां वै वपा। राजा
महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति।
पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव मेध्यं
उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति। तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता अपिभागाः। ता
भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदं दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्रभ्यां मण्डूकां जम्भ्यैभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसृज्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन
समर्धयति। न देवताभ्यः समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति पञ्चदशम्। पञ्चदश वा
अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्।
तेऽब्रुवन्नग्रयः स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे। अथैतानभि भवामेति।
ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथ्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै। भवत्यात्मना।

परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति। गो॒मृ॒ग॒क॒ण्ठेन॑ प्रथ॒मामाहु॑तिं जुहोति। प॒शवो॑ वै गो॒मृ॒गः।
रुद्रो॑ऽग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प॒शून्तर्द॑धाति। अथो॒ यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर॒हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः
प॒शून्भि॒मन्य॑ते॥४४॥

अ॒श्व॒श॒फेनं॑ द्वितीया॒माहु॑तिं जुहोति। प॒शवो॑ वा एक॑शफम्। रु॒द्रो॑ऽग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्।
रु॒द्रादे॒व प॒शून्तर्द॑धाति। अथो॒ यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर॒हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॒मन्य॑ते।
अ॒य॒स्मये॑न क॒म॒ण्ड॒लुना॑ तृतीया॒म्। आहु॑तिं जुहोत्याया॒स्यो वै प्र॒जाः। रु॒द्रो॑ऽग्निः
स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प्र॒जा अ॒न्तर्द॑धाति। अथो॒ यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर॒हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प्र॒जा
अ॒भि॒मन्य॑ते॥४५॥

दधात्यभेवमन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ [११]

अ॒श्व॒स्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ मे॒ध उ॒द॒क्राम॑त्। तद॑श्वस्तोमीयमभवत्। यद॑श्वस्तोमीयं
जुहोति। स॒मै॒धमे॒वैन॒माल॑भते। आ॒ज्येन॑ जुहोति। मे॒धो वा आ॒ज्यम्। मे॒धो॑ऽश्वस्तोमीयम्।
मे॒धेनै॒वास्मि॑न्मे॒ध द॑धाति। ष॒द्वि॒ंशतं॑ जुहोति। ष॒द्वि॒ंशद॑क्षरा बृहती॥४६॥

बा॒र्ह॒ताः प॒शवः॑। सा प॑शूनां मा॒त्राः। प॒शूने॒व मा॒त्रया॑ स॒मर्ध॑यति। ता॒य॒द्वय॑सीर्वा
कनी॑यसीर्वा जुहुयात्। प॒शून्मा॒त्रया॑ व्य॒र्धये॑त्। ष॒द्वि॒ंशतं॑ जुहोति। ष॒द्वि॒ंशद॑क्षरा बृहती।
बा॒र्ह॒ताः प॒शवः॑। सा प॑शूनां मा॒त्राः। प॒शूने॒व मा॒त्रया॑ स॒मर्ध॑यति॥४७॥

अ॒श्व॒स्तोमी॑यं हु॒त्वा द्वि॒पदा॑ जुहोति। द्वि॒पाद्वे पु॒रुषो॑ द्विप्रतिष्ठः। तदे॑नं प्रति॒ष्ठया॑
स॒मर्ध॑यति। तदा॑हुः। अ॒श्व॒स्तोमी॑यं पूर्॒व॑ं हो॒तव्याँ॑(३)न्दि॒पदा॑(३) इति॑। अ॒श्वो
वा अ॒श्व॒स्तोमी॑यम्। पु॒रुषो॑ द्वि॒पदाः। अ॒श्व॒स्तोमी॑यं हु॒त्वा द्वि॒पदा॑ जुहोति।
तस्मा॑द्वि॒पाच्च॑तु॒ष्पाद॑मत्ति। अथो॑ द्वि॒पद्ये॒व च॑तु॒ष्पदः॑ प्रति॒ष्ठाप॑यति। द्वि॒पदा॑ हु॒त्वा।
ना॒न्यामु॑त्तरा॒माहु॑तिं जुहुयात्। यद॒न्यामु॑त्तरा॒माहु॑तिं जुहुयात्। प्र॒ प्रति॒ष्ठया॑श्च॒वेत॑। द्वि॒पदा॑
अ॒न्त॒तो जु॑होति॒ प्रति॒ष्ठित्यै॑॥४८॥

बृहत्पर्धयति स्थापयति पञ्च च ॥ [१२]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। सो॑ऽस्मात्सृष्टोऽपा॑क्रामत्। तं य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तं
य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रान्व॑विन्दत्। तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्व॑विन्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टि॒त्वम्।
यत्स॑व॒त्स॒रमिष्टि॑भि॒र्यज॑ते। अ॒श्वमे॒व तद॑न्विच्छति। सा॒वि॒त्रियो॑ भवन्ति॥४९॥

इयं वै संविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिर्भिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिर्भिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिर्भिर्यजते सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥
भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥

[१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते। ब्राह्मणो वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा। श्रियमेवास्मिन्तद्धत्तः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति। ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायताम्। अपास्माद्राष्ट्रं क्रामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा क्रामयते। अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः। ब्रह्मणो वै रूपमर्हः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति। इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तनेवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा इत्यमुं सङ्ग्राममहन्त्रिति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य। युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवास्मै कल्पयतः। ताभ्यां सङ्स्थायां। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गमेव ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥

[१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयात्। लोकैर्लोक

एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते। नैनं लोकैर्लोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वन्सञ्चक्षीत। बह्वं मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैका जुहुयात्। एको वा अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्याये स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते। तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्याये स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहत्याये प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्त एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्यं शुक्लस्यं पिङ्गाक्षस्यं मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोकं मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥

[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामा शांस्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलंब्याय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानांमभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते। आग्नेयमैन्द्राग्रमांश्चिनम्। तान्पशूनालंभते प्रतिष्ठित्ये। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवाव रुन्धे। ब्रह्म वा अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवाव रुन्धे। यदा॥श्विनो भवति। आशिषामवरुद्धे। त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे
लोकाः। एष्वैव लोकेषु प्रति तिष्ठति। अग्नयेऽ१होमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं
निर्वपति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य
प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति सर्वत्वार्य॥६२॥

अधिपतय इत्याहुर्मिजित्या ऐन्द्राग्नौ भवति रुन्ध एकं च॥

[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्।
यदा॥ग्रेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेवैनं भिषज्यति। यथ्सौम्यो भवति। सोमो
वा ओषधीनां१ राजा। याम्यं एवैनं विन्दति॥६३॥

ताभिरेवैनं भिषज्यति। यथसावित्रो भवति। सवितृप्रसूत एवैनं भिषज्यति। एताभिरेवैनं
देवताभिर्मिषज्यति। अगदो हैव भवति। पौष्णं चरुं निर्वपेत्। यदि श्लोणः स्यात्। पूषा वै
श्लोण्यस्य मिषक्। स एवैनं भिषज्यति। अश्लोणो हैव भवति॥६४॥

रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं
देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखुरे यदि
नाऽऽगच्छेत्। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव
सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽ१होमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः।
अ१हंसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। यद१होमुचं निर्वपति। अ१हंस
एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं१ रेतः। यथ्सौर्यं पयो भवति। रेतसैवैनं१ स
समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं१ स समर्धयति। अथो यस्येषा-
ऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो हैव भवत्यधीयादध्येते गर्भैरेवैनं१ स समर्धयति द्वे च॥

[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मोदनान्धसंस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति।
यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयांस्तु स्यात्। आप्तानि वा

एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै सङ्स्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

सामा भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्धसङ्स्थिते निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥ [१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पर्यस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पर्यस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नामं यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नामं यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नामं यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नामं यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभुः प्रभुरूजस्वान्यस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादशः)॥ [१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनं रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरोद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेरास्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य

रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्यैः प्रजापतेः सायुज्यः सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टिताः समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुध्या आप्रोत्यष्टौ च॥

[२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकैऽऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यन्नो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वः सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्चयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्त्समजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानार्दत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवाव रुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिं चिनोति। तार्वर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवाव रुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रति तिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥

[२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रार्त्यष्टिस्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्याऽऽलभते। समेन देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त। यज्ञमेव।

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तैऽमृतत्वमकामयन्त। तैऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मरमेव गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥
मेधोऽमवद्यजत एति वेद॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्द्रश्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥
पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मे युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रौरूध्वी प्रजापतिः प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं यंजकृतुमिरपश्रौब्राह्मणो सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताप्यर्ण्यादित्याः प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी त्रयोविंशतिः॥२३॥
प्रजापतिरस्मिंल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्यातः प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यः सर्वै ह वै तत्र पयः स्वद्य उ चैनमेवं वेद चत्वार्यंशतिः॥८४॥
प्रजापतिरश्वमेधं जुहति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः समाप्तः॥